

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:14

Geliş Tarihi: 05.07.2018

Kabul Tarihi:09.08.2018

Sayfa: 14-24

ISSN: 2147-8872

DARÜLFÜNUNDAN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİNE ZORUNLU GÖÇ, MADUNLUK ve BİR ŞİİR

Fırat Caner*

Özet

Göçün farklı sebepleri olduğu gibi hakkında pek çok inceleme yapılmış farklı türleri de vardır. Bununla birlikte, insanların bir yerden bir yere gitmemelerine rağmen, üstünde buldukları zeminin ya da içinde yer aldıkları bağlamın kendi iradelerinden bağımsız olarak birdenbire değişmesinden kaynaklanan bir tür göç vardır ki bu tür bir göç ancak kendine özgü tarihsel durumlarda ortaya çıkar. Bir devletin resmi alfabetinin değişmesi hâlinde bir millet zorunlu bir alfabe göçü yaşar. Yıkılan bir devletin vatandaşları, yeni bir devletin vatandaşı olmakla zorunlu bir devlet göçü yaşar. Bu tür durumlarda insanlar yer değiştirmeksizin göç ederler. 1933 yılında Türkiye’de gerçekleşen Darülfünun Reformu, kurumdan atılan hocalar için alışılmış anlamıyla bir zorunlu göçe, bir sürgüne sebep olmuştur. Bununla birlikte 1933’te Darülfünunda öğrenim gören öğrenciler de birdenbire ve kendi iradeleri dışında Darülfünundan İstanbul Üniversitesine geçiş yapmak zorunda kalmışlardır. Bu makalede bu tasfiyenin gerçekleştiği 1933 yılında Darülfünunda öğrenim görmekte olan bir tıp öğrencisinin kaleme aldığı bir şiir üzerinden söz konusu *yer değiştirmeksizin göçün* göz ardı edilen madunlar üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Darülfünun, Tasfiye, Durağan Göç, Madun, Şiir

FROM DARÜLFUNUN TO İSTANBUL UNIVERSITY: INVOLUNTARY MIGRATION, SULBALTERNITY AND A POEM

Abstract

As there is variety in the causes of migration, there are various types of migration which are widely explored and discussed. Besides, there is a

* Dr. Öğretim Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Öğretim Üyesi, <http://orcid.org/0000-0002-5929-028X>, fcaner@ktu.edu.tr

type of migration which emanates from an abrupt change, independent of the migrants' will, in the (back) ground on which they are situated or the context encompassing them without replacement or mobility; such sort of migration takes place merely in peculiar historical situations. In case the official alphabet of a country is altered, the nation goes through a forced alphabet migration. Likewise, the citizens of a destroyed or overthrown state experiences a coerced state migration by becoming the citizens of a different state. In such cases, people experience migration without replacement. Darulfunun Reform Act of 1933 caused a coerced migration, that is to say, an exile for the teachers dismissed from the institution. Additionally, the students at Darulfunun had to transfer from Darulfunun to Istanbul University immediately and involuntarily. This article explores the effects of the abovementioned "migration without replacement" on the ignored subordinates through the analysis of a poem written by a medical student receiving education at Darulfunun in 1933 when the purge took place. This article, first, presents general information about Darulfunun Reform Act of 1933.

Keywords: Istanbul University, Reform, Migration without moving, Subaltern, Poetry

Giriş

Darülfünunun İstanbul Üniversitesine dönüştürülmesi sürecinde gerçekleşen kitlesel tasfiye, Türk entelijansiyasının deneyimleri bakımından ilk dönem Cumhuriyet tarihindeki en önemli olaylardan biri olmasına rağmen dönemin edebî eserlerine konu olmamıştır. Dönemin hikâyecileri, romancıları, şairleri ve oyun yazarları, aralarında bir anlaşma varmışçasına eserlerinde bu olaya değinmemişlerdir. 1930'larda kalem oynatan Cumhuriyet yazarlarının pek çoğunun inşa edilmekte olan ulus-devletin kurucu kadrosunun belirlemiş olduğu resmî ideolojiyle ve politik uygulamalarla çatışmayacak, bu kadronun tahayyül ettiği Türkiye'nin edebiyat kanonunu meydana getirecek eserler yazdıkları malûmdur.

Bununla beraber, ötekileştirilmekle kalmayıp devlet eliyle cezalandırılacaklarını bilmelerine rağmen resmî ideoloji ile örtüşmeyen, hatta çatışan eserler veren Nâzım Hikmet gibi kanon dışı yazarlar da vardır. Dikkat çekici olan, 1933 tasfiyesini sadece iktidarla yakın temas hâlindeki millî edebiyat yazarlarının değil muhalif veya kısmen muhalif yazarların da görmezden gelmiş olmasıdır. Bu durum, 1930'lu yılların Türkiye'sinde bütün edebiyatçıların üniversite reformunu dolaylı onayladıklarını ve ana hatlarıyla da olsa 1933 tasfiyesinden memnun olduklarını gösterir. Bize göre bu görmezden geliş, Tanzimat'ın ilanından itibaren hızla Batılılaşan, devrimci bir entelijansiyanın irtica yanlısı olduğu konusunda hemfikir oldukları kadroları birlikte ötekileştirmelerinin sonucudur.

Pek çok trajik unsur içeren, dolayısıyla da edebî eserlere ilham kaynağı olabilecek özelliklere sahip bu olayı görmezden gelenler sadece dönemin yazarları değildir. 1933 tasfiyesi, kurucu kadrolar dünyadan ayrıldıktan ve temsil ettikleri dünya görüşü iktidardan muhalefete düştükten sonra da edebiyatçıların ilgisini çekmemeye devam etmiştir. Bu

anlamda gösterilebilecek ve erişebildiğimiz tek edebî metin, Şeref Etker'in 2016 yılında yayımladığı, 1933 yılında Darülfünuna bağlı Tıp Fakültesinde öğrenci olan Rüknettin Fethi Olcaytuğ'un yazdığı *Darülfünuna Mersiye* adlı şiiridir.

1. Tarihî Arka Plan: 1933 Darülfünun Tasfiyesi

1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 1. Maddesi ile her tür eğitim-öğretim merkezi Maarif Vekâletine bağlanmış, 4. Madde ile de dinî eğitim Darülfünun bünyesine dâhil edilmişti (Milli Eğitim Bakanlığı 1988: 7). 1924'te Darülfünuna tüzel kişilik ve bilimsel özerklik tanınmıştı. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, pek çok kadro ayıklanmış olmasına rağmen, özerkliği nedeni ile Darülfünuna dokunulmamıştı (Tunçay 1984: 9). Hükümetin Darülfünundan beklediği, tam, koşulsuz ve sonsuz destek olsa gerekti; nitekim 1925'te, Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, Darülfünunun inkılâp fikirlerinin bir mücadele cihazı olduğunu açıkça beyan etmişti. Ancak 1933'te İstanbul Darülfünunu kapatıldı ve onun yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu (Milli Eğitim Bakanlığı 1988: 8-9). Bu süreçte, Darülfünunda çalışan 240 öğretim elemanının 157'si kadro dışı bırakıldı (Lök 2001: 542). Bu değişim, eğitimin modernleşmesi zeminine oturtulmuştu; ancak dönemin tartışmalarına bakılırsa gerçekte Darülfünun üzerinde kişisel ve politik bazı oyunlar oynanıyordu.

Kadro hareketi liderlerinden Şevket Süreyya, Darülfünunlu hocaları, Türk İktisatçılar Cemiyetinin düzenlediği konferansta, Ahmet Ağaoğlu'nun "ilim edası altında ifade etmeye çalıştığı; inkılâp ideolojisi, iktisadî teşkilatçılık aleyhtarlığı hususundaki görüşlerini" desteklemekle ve devlet ile inkılâbın "yeni ve inkılâpçı teşekküllerine karşı" cephelerini sıkılaştırmakla itham etmekteydi (Arslan 1995: 204-205). Süreyya, Darülfünunun inkılâplara karşı sağır ve kısır olduğunu dile getiriyordu:

Darülfünun kürsülerinde bugüne kadar inkılâbın kurtuluş ve yaratılış davalarını işleyen orijinal tek bir eser, bir tek broşür, hatta tek bir sahife telif etmemiştir. Türk fikir ve ilim yapısının üst tabakasını kurması lâzım gelen bir Darülfünun hocaları kadrosu vardır ki, inkılâp edebiyatı sahasında sağır ve kısırdır (Süreyya'dan alıntılan Arslan 1995: 205).

Burhan Asaf'a göre Darülfünun meselesi "inkılâp meselesine bağlı bir mesele" idi ve bu meseleyi halletmek de inkılâbın elindeydi. Asaf, Darülfünuna sıklıkla yöneltilen politik-ideolojik eleştiriyi bir cümlede toplamıştı: "İnkılâp yürüyor ve Darülfünun geridedir" (Arslan, 1995: 207). Darülfünunun geride kaldığı iddiasını meşrûlaştıran zemin, onun kısmen de olsa özerk olmasıydı. Cumhuriyetin her unsuru bir gövdenin uzuvları gibi tek bir amaca yönelik çalışırken kendi kafasına göre çalışan bir uzuv hoş karşılanmıyordu. Özerklik, devletçi politikaya uygun düşen bir yapı değildi; bu nedenle Arslan'ın deyişi ile "Darülfünuna muhtariyet noktasından yapılan tenkitlerin kaynağı Türkiye'de her sahada tatbik edilmeye başlayan devletçi politikanın bir sonucu olmalı" idi (Arslan 1995: 246).

Ali Arslan'a göre kadrocuların Darülfünunu hedef göstermiş olmalarının en önemli nedenlerinden biri de Darülfünunun liberal-demokrat bir çizgide bulunmasıydı. Kadrocular gerek ekonomik, gerekse siyasî bakımdan devletçiliği savunuyorlardı. Onlara göre, bilim inkılâbın emrinde olmalı ve ona hizmet etmeli idi (Arslan 1995: 250; Söğütlü 2004: 123;

Süreyya 1933: 6). Gerçi Darülfünun, inkılâba karşı bir harekette bulunmamıştı ve hatta inkılâba hizmet etmişti; ancak bu hizmetler ve inkılâba bağlılık anlayışı yetersiz görülmekteydi. Burhan Asaf'a göre Darülfünuna biçilen vazife, iktisâdî devletçiliğin Türkiye için ideal bir sistem olduğunu ispat etmekte. Darülfünunun kendi bünyesinde farklı fikirler barındırıyor olması, onun bu tür bir uzuv (ya da cihaz) olmasını engelleyici nitelikteydi (Arslan 1995: 258).

1932 Tarih Kongresi'nde Zeki Velidî Bey'in söz alarak tüm medeniyetleri Türklerin kurduğu tezinin temel ön kabullerinden biri olan Orta Asya kuraklığının gerçekte yaşanmadığını söylemesi ve Reşit Galip'in onu yerden yere vurması dönemin ideolojisi ile Darülfünun hocaları arasında bir *politik söylemi bilimsel olarak meşrûlaştırma* ilişkisi olmadığını gösterir. Reşit Galip, Zeki Velidî için şu sözleri sarf eder:

Arkadaşlar; esfle ifade edeyim ki Zeki Velidî Beyin Darülfünundaki kürsüsü önünde talebe olarak bulunmadığıma çok şükrediyorum. Biz kendi evlâtlarımızın, yarın için büyük memleket işlerine hazırladığımız ve üstüne titredığımız nesillerin böyle asıldan ve esastan mahrum, en iptidaî hesap ve mantık esaslarından uzak usüllerle kafalarının bozulmasına, muhakemelerinin sakatlanmasına asla mütehammil olamayız. Türkiye Cumhuriyeti Darülfünunu'nun kürsüsü bu kadar hafif malumat ve bu kadar sakîm metodlarla işgal edilebilecek bir kıymetsiz mevki değildir. (*Birinci Türk Tarih Kongresi: Müzakere Zabıtları*'ndan alıntılan Tunçay 1984: 11)

Darülfünunun akıntıya kendisini kaptırmayan ve ideoloji dışında bazı kaidelerle düşünmeye çalışan kadrolarının dışarıda bırakılacağı, anlaşılan o ki daha o zamandan bellidir. Gerekli mevkiler, uygun görülen kişilere tahsis edilecekleri günleri beklemeye başlar. Nitekim Falih Rıfkı Atay bu konuda şöyle der:

Atatürk'ün çok önem verdiği ve 1930'lardan sonra girişilen dil ve tarih hareketleri Darülfünun tarafından destek görmemektedir. 1932 yılında toplanan Birinci Tarih Kongresi'nde Darülfünun öğretmenleri tarafından ileri sürülen eleştiriler bardağı taşıran son damla olmuştur (Tunçay 1984: 11).

Reşit Galip, İstanbul Üniversitesinin açılışında yaptığı konuşmada, Darülfünunun nasıl inkılâp dışı kaldığını şu sözlerle ifade eder:

Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktadır. Üniversite (Dar-ül-fünun) bunun karşısında *tarafsız bir seyirci* rolünü sürdürdü. İktisat alanında önemli değişimler olmaktadır. Dar-ül-fünun, bunlarla tamamen ilgisiz görünüyordu. Hukukta köktenci değişiklikler yapıldı. Dar-ül-fünun yalnızca yeni kanunları ders programına almakla yetindi. Yazı reformu yapılmış, dilin özleştirilmesi hareketi başlamıştı: Dar-ül-fünun bununla hiçbir surette ilgilenmiyordu. Yeni bir tarih değerlendirilmesi ulusal bir hareket anlamında bütün ülkeyi sarmıştı. Dar-ül-fünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için, 3 yıl beklemek ve çabalar sarfetmek gerekti. İstanbul Dar-ül-fünun'u en sonunda sustu, kendi kabuğuna çekildi ve bir orta çağ izolasyonu, dış dünyadan tamamen koptu [...] Bugün çalışmaya başlayan İstanbul Üniversitesi ile, dünkü Dar-ül-fünun arasında hiçbir ilişki yoktur. Üniversite, yeni bir kuruluştur. (Hirsch 1950: 312)

Darülfünun hocalarının pek çoğu, kurumdaki eksikliklerin ve bozuklukların farkında idi ve yapılacak bir reformda görev almaya hazır dılar (Widmann 1981: 32). Nitekim Darülfünun müderrislerinden Avram Galanti, 1930'da yayımlanan bir yazısında, Darülfünunun ıslahı için bir proje hazırlandığını söylemektedir; fakat bu proje, Milli Eğitim Bakanının değişmesi nedeni ile uygulamaya geçemez. Ancak, şahsi menfaatleri için reformun bir devrime dönüşmesini isteyenler de vardır: “Üniversitenin içinden de, kavgada fes kapmak (kendileri rektör ve dekan olmak) yahut sevmedikleri meslektaşlarını kürsülerden attırmak isteyenler, bu eğilimi olanca güçleriyle körüklemişlerdir” (Tunçay 1984: 9).

Mayıs 1931'de toplanan CHP kurultayında, Darülfünun tasfiyesi programa alınmıştır; kurum, ıslah ve tensik edilerek gerekli seviyeye getirilecektir. Yine 1931 yılında, hükümet tarafından, “Darülfünun bütçesine Avrupa'dan getirilecek olan bir mütehassıs için 10.000 lira tahsisat konulmuştur” (Tunçay 1984: 10). Dönemin Maarif müsteşarı Emin Erişirgil, bu mütehassısın kim olacağını belirlenmesine dair kaleme aldığı yazısında, kişisel menfaatlerin ne derece öne çıktığını anlatır. Ona göre, Dr. Âkil Muhtar Özden bir gün kendisini makamında ziyaret etmiş ve getirilecek mütehassısın İsviçre'den olması için ricada bulunmuş: “İsviçre'de benim dostlarım var, oradan kim gelirse gelsin, o dostlarım delâletiyle bu mütehassısın evvela beni görmesini sağlayabilirim. Vereceği raporda da benim telkinlerimin tesiri olacağına şüphe etmiyorum” (Tunçay 1984: 10). Eğer gerçeği yansıtıyorsa, bu konuşmadan, kişisel menfaatlerin, Darülfünunun kapatılmasında pek mühim bir rol oynamış olduğunu çıkartmak mümkündür.

Darülfünunu incelemek ve hakkında rapor hazırlamak için Türkiye'ye çağırılan Albert Malche, özerkliğin “Darülfünunu bir unsuru bulunduğu hükümete sarıh bir şekilde tâbi kılan kanunun ahkâmı[na]” ters bir uygulama olduğunu rapor etti (Tunçay 1984: 12). Tunçay ve Özen'in, üniversite özerkliğini savunan bir kişi olduğunu söyledikleri Malche, raporunun son maddesi olan bu görüş ile yapılacak olan tasfiyelere yeşil ışık yakmış oldu. 31 Temmuz 1933'te Darülfünun kaldırıldı ve onun yerine 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kuruldu. Aynı gün, öğretim üyelerinin üçte ikisine, artık hoca olmadıklarını bildiren bir mektup gönderildi (Tunçay 1984: 14).

Darülfünun, İstanbul Üniversitesi'ne dönüşmeden evvel, kadrosunun çok farklı anlayış ve çevrelerden gelen hocalardan mürekkep olması ve tam zamanlı hocaların azlığı nedeni ile bir ideal etrafında teşekkül etmiş değildi (Öncü 2001: 524). 1933'te Öncü'nün deyişi ile “Cumhuriyet tarihinin ilk ideolojik akademisyen tasfiyesi” gerçekleşti (2001: 526). Böylece, üniversitelerin devleti yönetenlerin politik söylemlerini ve resmi ideolojiyi yeniden üreten ve destekleyen bir ideolojik aygıt, dönemi için Türk inkılâbının bir neferi hâline gelmesinin yolu açılmış oldu.

2. Teorik Çerçeve: Göçü Yer Değiştirmeden Deneyimlemek

Göç olgusuna ilişkin en temel varsayım göç edenlerin kendi özgür iradeleriyle ya da zorlanmak suretiyle bir yerden başka bir yere gittikleridir. Nitekim Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçü şöyle tanımlar:

Göç: Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir. (2009: 22)

Göç bir süreç olarak değerlendirildiğinde bu varsayımdan uzaklaşmak imkânsızdır. Bununla birlikte insan merkezli olmayan bir bakış açısıyla değerlendirilir ve bir süreç olarak değil bir deneyim olarak görülürse bir yerden başka bir yere gitmeyen insanların da göç edebilecekleri öne sürülebilir. İnsanların bir yerden başka bir yere gitmedikleri, buna karşılık içinde yer aldıkları yapıların veya değerler dizisinin (yani paradigmanın) çok kısa bir sürede değiştiği durumlarda deneyimlenen bu tür göçlere *durağan göçler* diyeceğiz. Durağan göçler, kişilerin üstünde durdukları zeminin, devrim, savaş, bir devletin yıkılması ve yerine yeni bir devletin kurulması vb. sebeplerle hızla dönüşmesi sonucunda ortaya çıkar. Ayrıca, savaş veya işgal ortamında bulunan kişiler de yer değiştirmeseler bile bir durağan göç deneyimi yaşar.

Durağan göçler kurumsal, kültürel veya siyasal yapıların değişmesiyle söz konusu olabilir. Türkiye esas alınarak bazı örnekler verilecek olursa: Osmanlı Devletinin ortadan kalkması ve bu devletin Anadolu coğrafyasındaki toprakları üzerinde Türkiye Cumhuriyetinin kurulması söz konusu olduğunda Osmanlı vatandaşları yer değiştirmeksizin başka bir ülkede yaşamaya başlamışlardır. 1928'de çıkartılan alfabe kanunu ile okuryazar kişiler zorunlu bir alfabe göçü, Darülfünunun 1933'de kadrolarının da yenilenmesi suretiyle İstanbul Üniversitesine dönüştürülmesi ile öğrenciler ve müderrisler zorunlu bir kurum göçü yaşamışlardır.

Benzer örnekler Türkiye dışı coğrafyalardan da verilebilir: Çarlık Rusyasında devrim yapıldığında Ruslar, Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldığında hayatta kalan Japonlar, Sovyetler Birliği dağıldığında Sovyet kimliği taşıyanlar, Nazi Partisi iktidara geldiğinde Almanlar, kitleler halinde din değiştirenler ve asimilasyona maruz kalanlar yer değiştirmeden göç edenlerdir.

Bu tür büyük ve anî değişim süreçlerinde fiziksel olarak yer değiştirmeyen kişiler kendilerini ansızın olduklarından başka bir yerde bulurlar. Ayrıca, klasik anlamda göç eden kişilerin deneyimledikleri sorunları da deneyimlerler. Uluslararası Göç Örgütünün hazırlamış olduğu *Göç Sözlüğü*'nde yer alan ve bu sorunlara örnek gösterilebilecek maddelerden bazıları şöyledir: Zorla göç, yerinden edilme, asimilasyon, ayrımcılık, feragat, gözetim altında tutulma, kültürel uyum.

Bu maddelere ilişkin açıklamalar dikkatlice ve yukarıda bahsettiğimiz türde hızlı gelişen dönüşümlere, örneğin 1933 Darülfünun Reformu'na uyarlanarak okunursa, bu dönüşüm süreçlerine maruz kalan kişilerin de aslında zorla göç ettirildikleri anlaşılır. Uluslararası Göç Örgütü zorla göçü şöyle tanımlar:

Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketini tanımlamak için kullanılan genel terim (örn. mültecilerin, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin hareketleri ve doğal,

çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, açlık ya da kalkınma projeleri nedeniyle gerçekleşen hareketler). (2009: 69)

Dolayısıyla kişi ya da kişiler kendi özgür iradeleri ve istekleri doğrultusunda bir yerden ayrılmıyor, oradan ayrılmak zorunda kalıyor veya bırakılıyorsa zorla göç söz konusudur. 1933 yılında Darülfünunda öğrenci olarak bulunan ve kendilerini birdenbire İstanbul Üniversitesi öğrencisi veya müderrisi olarak bulan kişiler de kendi özgür iradeleri ve istekleri dışında kurum değiştirmişlerdir.

Siyasal yapılar göç kavramını devlet çıkarları çerçevesinde değerlendirdiklerinden bu ülke içinde gerçekleşen zorla göçler *yerinden edilme* olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü *yerinden edilmiş kişiyi* şöyle tanımlar: “Kendisini mülteci yapabilecek korkular ya da tehlikeler dışındaki sebeplerle devletinden ya da toplumundan kaçan kişi. Yerinden edilmiş bir kişi genellikle iç çatışma ya da doğal veya insan kaynaklı afetler nedeniyle kaçmak zorunda kalmıştır” (2009: 67). Fakat biz yer değiştirmeden göç edenlerin durumunu göç kavramı üzerinden okumak konusunda ısrar edeceğiz; zira onlar uluslararası bir yer değiştirme yaşamadıkları gibi, ülke içinde de yer değiştirmemişlerdir.

Kurumdan atılmamış, dolayısıyla da yer değiştirmemiş olmalarına rağmen içlerinde reformun uygulanması gerektiği yönündeki siyasal iradeyi paylaşmayanlar varsa ve bu siyasî düşünceleri yüzünden ayrımcılığa maruz kalarak (Uluslararası Göç Örgütü 2009: 4) tasfiye edilmedilerse asimilasyona maruz kalmışlardır. Uluslararası Göç Örgütü asimilasyonu şöyle tanımlar: “Bir etnik ya da sosyal grubun - genellikle azınlığın diğer bir grupta uyumlu hale gelmesi. Asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda ya da hatta temel hayati çıkarılarda ve aidiyet duygusunda değişiklik olması anlamına gelir” (2009: 3). Asimilasyon sürecinde siyasî düşüncelerini gizleyenler ifade özgürlüklerinden açıkça veya zımnen vazgeçmişlerdir (2009: 18).

Dolayısıyla 1933 Darülfünun Reformu’nda tasfiye edilmeyen müderrislerle öğrencilerin deneyimleri hukuken değilse de fiilen bir göç deneyimidir.

3. Rüknettın Fethi Olcaytuğ’un “Darülfünun Mersiyesi”

Rüknettın Fethi Olcaytuğ, 1933’teki büyük tasfiyenin hemen ertesinde iki pelür kâğıt üstüne yazdığı ve 2016 yılına kadar yayımlanmamış olan *Darülfünun Mersiyesi* adlı manzumesinde tasfiye ile ilgili kişisel deneyim ve tanıklıklarını anlatmıştır (Etker 2016: 42). Anlaşılan o ki Olcaytuğ şiir hakkında derin bilgisi olmayan bir tıp doktoru adaydır. Kaleme aldığı manzume, başlığında geçen *mersiye* sözcüğünün işaret ettiği tür özelliklerine sahip değildir. Kafiye olması amacıyla bağlamla ilişkilendirilmesi mümkün olmayan kelimeleri kullanması, öğrenim gördüğü sahaya ait meslekî terimlere çok fazla yer vermesi vb. onun şiir yazma becerisinin de son derece kısıtlı olduğunu göstermektedir.

Etker’in yayımladığı yayımladığı Darülfünun Mersiyesi, 1933 yılının Ağustos ayında Darülfünunun *ümitsiz*, yani ölüme mahkûm bir hasta, ateşinin de 41 derece olduğu söylenerek başlar. Olcaytuğ’un çizdiği tabloda hasta Darülfünunun başına doktorlar toplanmış, içlerinden biri nabzını ve kalp atışlarını kontrol etmektedir. Hastalığı henüz teşhis edilmemiştir,

konsültasyon sonuçları beklenmektedir: “Sene 933:/Bu hikayeyi anlatmak çok güç/Çocuklar çok güç/Ay Ağustos:/Şaşardı bu işlere duysaydı Calinos/Darülfünun hasta:/Fiyevri kırkbir/Doktorun eli nabızda kulağı kalbindedir/Hasta ümitsiz:/Bekleniyor konsültasyon kararı/Ekiliyor keselerin diplerine darı” (Etker 2016: 43). Bu süreçte Tıp Fakültesi de hastadır ve ona hava değişikliği önerilmiştir: Etker, bu hava değişikliği önerisini Fakültenin Haydarpaşa’dan İstanbul’a ve Şişli’ye taşınması olarak yorumlar: “Tıp Fakültesi kendi derdine düşmüş/Başına hep doktorlar üşüşmüş/Diyorlar lazımdır tebdil-i heva/Hastanın yeri değişmeli/Biraz da altını eşmeli” (2016: 43).

Olcaytuğ şiirin devamında, Etker’in isabetle Albert Malche olduğunu tespit ettiği İsviçre’den gelen bir mütehassısın Darülfünun Mahallesi yani kampüs kurulması yönündeki önerisiyle alay eder. Tasfiyeyi kör bir şoförün ekinleri üzerinde düşünmeksizin biçmesine benzeterek eleştirir: “İlan edildi kadro./ Bu kadro değil, bir traktör/ Biçiyor ekinleri durmadan düşünmeden kör/ bir şoför” (Etker 2016: 44). Olcaytuğ’un eleştirileri, muhtemelen yayımlanması planlanmayan ve nihayetinde yayımlanmamış bir metinde yer almaları sayesinde bu kadar cüretkârdır.

Darülfünun Mersiyesi’nde tasfiye süreci Olcaytuğ’un duygusal bakış açısıyla aktarılır. Olaylar şöyle gelişir: Tasfiyelerle birlikte sadece hocalar değil öğrenciler de kaygıya kapılırlar ve Darülfünun koridorlarında dedikodular başlar. Reşit Galib’in süreci yönetmek üzere atanmasıyla birlikte bir psikolojik rahatlama söz konusu olur. Bu süreçte üniversiteye Albert Einstein gibi kişilerin gelecekleri müjdelendir ve öğrenciler sevinir. Ancak bu kişiler gelmeyince hayâl kırıklığı yaşarlar. Reşit Galib görevinden ayrıldıktan sonra işler daha karışık bir hâl alır (Etker 2016: 44-46). Nihayetinde şiirdeki ses, olayların görünen yüzünün ardında başka şeyler olduğu kanaatine varır: “Bazı işin altından ve bazı gümüşlerin dibinden/ bir kalay sırtıyor” (2016: 46). Bu dizelerde yansıyan elbette sadece Olcaytuğ’un değil 1933 yılında Darülfünunda öğrenci olan pek çok kişinin düşünceleri olmalıdır.

Metnin devamında şiirde konuşan kişinin, tasfiye ve reform sürecine ilişkin duyguları olumsuz olsa da bir inkılâp yanlısı olduğu açıkça görülür. Daha önce *kör şoförün* ekinleri düşünmeksizin biçmesine benzettiği bu sancılı sürecin masum bir şaşkınlıkla ilgili olduğuna ve bir süre sonra her şeyin düzeleceğine inanmaktadır: “Her ne olursa olsun inkılab yürüyecek/ Şaşkın da olsa şimdi her işler düzelecek” (Etker 2016: 46). Üstelik inkılâbın ne pahasına olursa olsun devam edeceğine, etmesi gerektiğine ilişkin vurgusu, onun şiirinde sızlandığı mevcut durumun mağduriyetine razı olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla Olcaytuğ, tam da inşa edilmekte olan ulus-devletin vatandaşlarından talep ettiği türde bir fedakârlıkla kendi mağduriyetine sebep olan fiili onaylar görünmektedir. Çünkü o da iktidar gibi üniversitenin inkılâbın bir neferi olması gerektiğine inanmaktadır: “Bayezid inkılabın kışlası olacaktır” (Etker 2016: 46). Ancak tasfiyeyi onaylamak konusundaki samimiyeti şüphelidir. Zira şiirin pek çok yerinde olumsuz duygu ve düşünceleri tespit edilebilmektedir.

Olcaytuğ, *Darülfünun Mersiyesi*’ni, metnin başında hasta olduğunu söylediği Darülfünunun öldüğüne ilişkin bir söylemle tamamlar. Ondandır *merhum* diye bahseder ve

okurunu Darülfünunun ruhunu şâd etmeye davet eder (Etker 2016: 48). Etker'in yerinde tespiti ile *acar* olarak andığı yeni kurulan İstanbul Üniversitesini de bir mirasyediye benzetir ve onun için huzurlu bir gelecek temenni ettiğini ifade eder. Mirasyedi benzetmesi, Olcaytuğ'un inkılâbın bu fiili alenî olarak onaylamasına rağmen üniversiteye ilişkin olumsuz bir duyguya sahip olduğunu gösterir. Ayrıca, "Merhumla biz yıllarca başbaşa çalışmışdık/ Bizler ona, o bize ne güzel alışmışdık/ Dili yoktur fakirin, uslu, sessiz ve sakit/ Dili kutlu olsun yeni acarın dedik" (Etker 2016: 47) dizelerinde görülebileceği üzere, Olcaytuğ, kendisiyle özdeşleştirdiği Darülfünunu aslında uslu, sessiz, hatta dilsiz bir mağdur, yani bir *madun* olarak görmektedir.

Olcaytuğ'un yayımlamadığı ve o dönemde yayımlayamayacağı aşikâr olan bu şiirde ifade ettiği görüşlerin *ifade edilemez* oluşları ve Olcaytuğ'un duygu ve düşüncelerini paylaşan kişilerin de bu tür duygu ve düşünceleri "ifade edemez" durumda oluşları göz önüne alınırsa, söz konusu durağan göç mağdurlarının aynı zamanda birer *madun* oldukları da anlaşılır. Hüseyin Köse ve İpek Özgür'ün verdikleri tanımla madun, "statüsü sessizlikle damgalanmış bir kategori olarak, kendi adına söz alma ve konuşma girişiminin sıklıkla başarısızlıkla sonuçlandığı kişidir" (Köse vd. 2015: 12). Söz konusu mağduriyet de tasfiye edilen kişilerin yaşadıkları mağduriyet değil yerinden edilmemiş kişilerin yaşadıkları mağduriyettir.

Bizim *Darülfünun Mersiyesi*'nden anladığımız, Darülfünunun süratle İstanbul Üniversitesine dönüştürüldüğü süreçte hem edebiyatın hem de hukukun kadrajı dışında kalan bir mağdur grubun daha bulunduğuudur. Bu grup, kadraj dışında kaldığı için sesi duyulmayan, mağduriyetine sebep olan fiiller meşru kabul edildiği için de ses çıkarması neredeyse mümkün olmayan bir madun kitlesi olan Darülfünun öğrencileridir.

Sonuç ve Öneriler

Madun kavramını ilk kez kullanan kişi Gramsci'dir. Hapishanedeyken yazdıklarına uygulanan sansür sebebiyle *sınıf* kavramını kullanamayan Gramsci bunun yerine *madun* kavramını kullanmıştır. Ancak daha sonra bu kavram "sınıf" kavramına kıyasla çok daha geniş bir anlam içeriğine sahip olmuş, hegemonya altındaki tüm kitleler kastedilerek kullanılmaya başlanmıştır. Spivak'a göre madun, ilerlemiş, gelişmiş ve doğruyu ya da iyiyi bilen olarak nitelendirilenlerin haklarından ve olanaklarından *yoksun* olan herkesi kapsar (Yetişkin 2010: 17). Üstelik madunların yoksunluğu, yoksunluklarını ifade etme olanağını da içerir.

Bununla birlikte, madunların sesi sadece eş zamanlı olarak kısıktır; zira onların günlükleri, şiirleri vs., aradan yeterince zaman geçtikten ve seslerini kisan değerler dizgesi ile bu dizgeyi üreten iktidar ortadan kalktıktan sonra keşfedilir ve bu sayede sesleri duyulur hâle gelir. Bu yüzden görünmez mürekkeple yazılmış bir derkenar olan *madun konuşması* - Olcaytuğ'un sesi gibi- bir tür *şişedeki mesaj*dır. Şişedeki mesajlar sayesinde madunların mağduriyetleri kendilerinden sonra gelen nesiller için görünür, anlaşılır hâle gelir.

Mağdur, hukuken, bir devletin ceza kanunlarının eylem veya ihmal yoluyla ihlâl edilmesi sebebiyle "fiziksel veya ruhsal yaralanma da dâhil olmak üzere manevî acılar çeken, ekonomik kayba uğrayan veya temel hakları esaslı bir biçimde zayıflayan ve bu suretle zarar

gören” kimsedir (Uslu 2013: 245). Bu tanıma uygun olarak 1970’li yıllarda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, suç mağdurlarının hukukî durumunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Uslu 2013: 249). Böylece, önceden devletin hukukî uygulamalarında *kadraj dışında* bıraktığı suç mağdurları da belirli haklara sahip olmuş, mağduriyetlerinin kısmen de olsa giderilmesi bahis konusu olmuştur. Bu, insan hakları bakımından olumlu bir gelişmedir.

Fakat bu makalede bahsettiğimiz durağan göç mağdurları vb. madun mağdurlar hukuken halen kadraj dışındadırlar. Durağan göçün burada sayılamayacak kadar çok çeşidi bulunduğundan, yapılacak bilimsel araştırmalarla *durağan göç* kavramı ile ilgili açılımlar yapılabilir. Bu tür bilimsel araştırmalar yapacak olan kişilere önerimiz, geçmişin madunlarının seslerini görünür hâle getirecek çalışmalar yapmak suretiyle uzun vadede 1933 Darülfünun Reformu örneğinde olduğu gibi suçun değil cezanın mağduru olan bu türlü madunların da hukukî haklara sahip olmalarını sağlayacak zihniyet alt yapısının ortaya çıkmasına katkı koymalarıdır.

KAYNAKLAR

- Arslan, Ali (1995). *Darülfünundan Üniversiteye*. İstanbul: Kitabevi.
- Birinci Türk Tarih Kongresi: Konferanslar, Müzakere Zabıtları*. (2010). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Tunçay’ın Reşit Galip’ten yaptığı alıntının orijinal metni.)
- Etker, Şeref (2016). “Darülfünun’a Mersiye”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 17: 42-55.
- Hirsch, Ernst E. (1950). *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Köse, Hüseyin ve Özgür İpek (2015). *Gözdeki Kıymık: Yeni Türkiye Sinemasında Madun ve Maduniyet İmgeleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lök, Atilla ve Erten Bağış (2001). “1933 Reformu ve Yabancı Öğretim Üyeleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. Ed. Bora, T. ve. Gültekingil, M İstanbul: İletişim Yayınları, 537-44.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Yükseköğretim*. Ankara: T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim Genel Müdürlüğü.
- Öncü, Ayşe (2001). “Üniversite Reformu ve Batılılaşma”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. Ed. Bora, Tanıl ve Gültekingil M., İstanbul: İletişim Yayınları, 521-36.
- Şevket Süreyya [Aydemir] (1933). “İktisadi Devletçilik”. *Kadro* 2/17. (Arslan’ın Şevket Süreyya’dan yaptığı alıntının orijinal metni.)
- Söğütlü, İlyas (2004). “Darülfünundan Üniversiteye: Cumhuriyet Türkiye’sinde İlk Üniversite Reformu (1933)”. *Liberal Düşünce* 34: 121-128.
- Tunçay, Mete ve Haldun Özen (1984). “1933 Darülfünun Tasfiyesi veya Bir Tek-Parti Politikacısının Önlenebilir Yükselişi ve Düşüşü”. *Tarih ve Toplum* 10: 6-20.

- Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.
- Uslu, Ferhat (2013). “Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur”. *Ankara Barosu Dergisi* 4, 241-260.
- Widmann, Horst (1981). *Atatürk Üniversite Reformu*. Çev. Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk’ün Yüzüncü Doğum Yılı Kutlama Yayınları.
- Yetişkin, Ebru (2010). “Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar”. *Toplumbilim* 25 (10): 15-21.